

викупуються), а також прізвище, ім'я та по-батькові акціонера або його найменування. З моменту отримання акціонерним товариством пропозиції акціонера правовідносини викупу акцій можна вважати такими, що виникли, а договір викупу акцій – укладеним.

З цього моменту не лише акціонерне товариство зобов'язане придбати акції акціонерів, що були запропоновані ними до продажу, а й акціонери, що направили пропозицію про викуп акцій, зобов'язані продати свої акції акціонерному товариству.

Таким чином, виходячи з вимог українського законодавства, можна виділити такі ознаки добровільного викупу акцій:

1) підставою для виникнення зобов'язання акціонерного товариства придбати акції є рішення загальних зборів про викуп акцій;

2) максимальна кількість, тип та/або клас акцій, що викупуються, строк викупу та ціна викупу зазначаються в рішенні загальних зборів акціонерного товариства про викуп акцій (з урахуванням вимог законодавства);

3) у випадках, передбачених законодавством, акціонерне товариство не може приймати рішення про викуп акцій;

4) право вимагати викупу акцій на підставі рішення про викуп акцій мають акціонери, зазначені в цьому рішенні, а якщо конкретних адресатів не визначено – всі акціонери;

5) підставою для виникнення зобов'язання акціонера продати акції є надана ним акціонерному товариству письмова пропозиція про продаж акцій.

Втім, зазначені ознаки не є визначальними. Їх зміст та перелік може змінюватись, розширюватись або скорочуватись залежно від змін у законодавстві України.

Головною ж ознакою добровільного викупу акцій, що логічно виявляється з усіх вищезазначених, є зумовлене виникнення правовідносин викупу акцій лише за умов збігу як волі акціонерного товариства, так і акціонера, а саме: бажання акціонерного товариства купити акції і згоди акціонера їх продати.

Саме через те, що правовідносини викупу акцій в цьому випадку виникають з доброї волі обох сторін, кожна з яких формально самостійно вчиняє активну дію, спрямовану на їх виникнення, цей вид викупу акцій й отримав назву добровільного.

Таким чином, **добровільний викуп акцій** – це вид викупу акцій, при якому зобов'язання акціонерного товариства щодо придбання емітованих ним акцій та зобов'язання акціонера щодо продажу належних йому акцій їх емітенту виникають на підставі їх вільного волевиявлення. Головною ознакою добровільного викупу акцій, на відміну від інших видів викупу акцій незалежно від положень національного законодавства, є вільне волевиявлення сторін (акціонера та акціонерного товариства), спрямоване саме на викуп акцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про акціонерні товариства». Чинний. Редакція станом на 07.07.2011 року [Електронний ресурс] // ЛІГА:ЗАКОН. – 1 файл Т080514. – Назва з екрану.

2. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Украины: учеб. пособ. – Х.: Эспада, 1999. – 287 с.

3. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія / Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – Л.: Край, 2009. – 462 с.

4. Хорт Ю. В. Статутний капітал акціонерного товариства: захист інтересів учасників акціонерних правовідносин: монографія / Ю. В. Хорт. – Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. – 276 с.

On the basis of the current Ukrainian legislation the signs of voluntarily redemption of shares are distinguished in the article, and in accordance with them its scientific determination is given.

На основе действующего украинского законодательства в статье выделяются признаки добровольного выкупа акций и в соответствии с ними дается его научное определение.

ДЖЕРЕЛА АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Журик Ю. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового регулювання економіки

Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

У статті розглядаються та аналізуються джерела антимонопольно-конкурентного права України, проводиться їх систематизація.

Ключові слова: джерела антимонопольно-конкурентного права, види джерел антимонопольно-конкурентного права, система джерел антимонопольно-конкурентного права.

Формування права починається з джерел права, з тих форм, в яких закріплюються загальнообов'язкові правила поведінки. Це ті правові норми, які створюють «об'єктивне юридичне право». Визнається, що джерелами права є форми об'єктивізації правових норм, які породжують та створюють право.

Актуальність та необхідність звернення до цієї тематики обумовлено тим, що вона недостатньо досліджена юристами-господарниками.

Метою та завданнями даної публікації є дослідження, аналіз та систематизація джерел антимонопольно-конкурентного права, а також звернення уваги науковців, викладачів, юристів-практиків, студентів на те, які джерела антимонопольно-конкурентного права існують в Україні. На нашу думку, це розширить юридичний світогляд сучасного юриста.

Міжгалузевий та комплексний характер антимонопольно-конкурентного права обумовлено комплексним характером його джерел. Але спочатку розглянемо відносини, які регулюються даною підгалуззю права.

До системи відносин, що регулюються антимонопольно-конкурентним правом, відносяться господарсько-правові (відносини економічної конкуренції), цивільно-правові (відносини щодо захисту прав споживачів), адміністративно-правові (відносини щодо заборони та відповідальності керівників та фізичних осіб), кримінально-правові (відповідальність за злочинні діяння з боку фізичних осіб). Це, власне, пояснює включення до джерел антимонопольно-конкурентного права відповідних нормативних актів законодавства інших галузей права. Безумовно, поняття «джерела права» набагато ширше, ніж поняття «джерела законодавства», законодавство, само по собі, виступає джерелом права.

Значимо, що в теорії права розрізняють *первинні та вторинні* джерела. Під *первинними* джерелами права розуміють сукупність правових норм, що мають обов'язкову юридичну силу для органів, що їх застосовують. У першу чергу, до таких джерел відносять нормативно-правові акти, міжнародно-правові договори, правові звичаї. До *вторинних* джерел права в країнах романо-германської правової системи відносять судові рішення, яким надається «*прецедентний характер*», та «*правову доктрину*» [1; 2].

Сукупність джерел антимонопольно-конкурентного права формує їх *систему* з чітко визначеною організаційною структурою та взаємозалежністю нормативно-правових актів, упорядкованих за певною ієрархією. *Система* (грец. *ὄστρα* – ціле, складене з частин, з'єднання) – множинність елементів, які знаходяться у зв'язку один з одним, які утворюють єдине ціле. Це комплекс або сукупність взаємодіючих компонентів, що знаходяться у взаємозв'язку. Певна кількість взаємопов'язаних елементів, які взаємодіють між собою [3].

Джерела антимонопольно-конкурентного права можна розглянути в певній системі:

1. *Нормативно-правовий акт*. Нормативно-правовий акт – це офіційний письмовий документ, прийнятий у чітко визначеній законодавством формі уповноваженим суб'єктом нормотворення у встановленому законодавством порядку (процедурою), який спрямований на регулювання суспільних відносин, містить норми права, має неперсоніфікований характер і розрахований на неодноразове застосування (*Конституція України, кодекси та закони України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети та постанови Кабінету Міністрів України, відомчі нормативні акти, локальні нормативні акти*). Нормативно-правовий акт – це те, що вводить право в дію.

Нормативно-правовий акт антимонопольно-конкурентного права – це документ, за допомогою якого до системи антимонопольно-конкурентного права вводяться відповідні норми. Класифікувати нормативно-правові акти як джерела антимонопольно-конкурентного права можна за різними ознаками. Найбільш поширеними є класифікації за *юридичною силою* (ієрархічне упорядкування) та за *обсягом правовідносин* (загальні, спеціальні, локальні).

Ми пропонуємо упорядкувати нормативно-правові акти залежно від *системи відносин*, які регулюються антимонопольно-конкурентним правом.

Господарсько-правові відносини. Загальні засади регулювання цих відносин передбачено в Конституції України (ст. 42) та в Господарському кодексі України (гл. 3).

Відносини визначення статусу та повноважень компетентних органів та осіб. Основними джерелами правового регулювання цих відносин є:

– Закони України: «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 року; «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р.

– Укази Президента України: «Про врегулювання деяких питань забезпечення діяльності Антимонопольного комітету України» від 27 червня 1999 р. № 741/99, «Про систему центральних органів виконавчої влади» від 15 грудня 1999 року № 1573/99.

– Накази Антимонопольного комітету України, зокрема: «Про розподіл функціональних повноважень між структурними підрозділами Антимонопольного комітету України» від 24 лютого 1998 року № 12; «Положення про службове доручення» від 23 вересня 1997 року № 63/01.

– Розпорядження Антимонопольного комітету України, якими затверджено: «Положення про територіальне відділення Антимонопольного комітету України» від 23 лютого 2001 року № 32-р; «Положення про Постійно діючу адміністративну Колегію Антимонопольного комітету України» від 02 березня 1995 року № 4-р.

Відносини запобігання та недопущення недобросовісної конкуренції. Основними джерелами цих відносин є:

– Паризька конвенція з охорони промислової власності від 20 березня 1883 р.

– Закони України: «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18 лютого 1992 р. (втратив чинність); «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року; «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року.

– Інформаційний лист Антимонопольного комітету України «Про деякі особливості застосування ст. 8 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 4 листопада 1997 року № 25/01.

Відносини обмеження монополістичної діяльності та контролю за концентрацією. Джерелами правовідносин є:

– Закони України: «Про природні монополії» від 20 квітня 2000 року; «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року;

– «Методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку» від 5 березня 2002 року № 49-р.; Положення про порядок одержання згоди Антимонопольного комітету України на створення холдингових компаній в процесі корпоратизації та приватизації від 21 червня 1994 року; «Положення про складання та ведення переліку суб'єктів господарювання, що займають монопольне становище на ринку» від 10 березня 1994 року № 2-р.; «Положення про порядок розгляду заяв на одержання згоди органів Антимонопольного комітету України на створення, реорганізацію (злиття, приєднання), придбання активів цілісних майнових комплексів або часток (акцій, паїв), ліквідацію господарюючих суб'єктів» від 9 грудня 1994 року № 15-р.

Відносини відповідальності суб'єктів господарювання за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства.

– Закони України: «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року; «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року;

– «Правила розгляду заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції» від 19 квітня 1994 року № 5 (в редакції розпорядження Антимонопольного комітету України від 29 червня 1998 року № 169-р.) із змінами і доповненнями, внесеними розпорядженням Антимонопольного комітету України від 12 лютого 2002 року № 24-р.

– «Положення про порядок проведення перевірок додержання законодавства про захист економічної конкуренції» від 25 грудня 2001 року № 182-р.

Відносини захисту прав споживачів.

– Закони та кодекси України: «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року; «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року; «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року; Цивільний та Господарський кодекси України, прийняті 16 січня 2003 року.

Відносини адміністративної відповідальності. Джерелом є Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року.

Відносини кримінальної відповідальності. Джерелом є Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року.

2. Правовий звичай та правові принципи. Правовий звичай – це санкціоноване державою правило поведінки, що склалося історично у результаті багаторазового повторення людьми певних дій. Санкціонування здійснюється шляхом відсилання до звичаю, а не до текстуального закріплення його в нормативно-правовому акті.

Німецький вчений, професор Арвед Дерінгер, розкриваючи питання визначення конкурентних дій недобросовісними згідно з *чесними звичаями* у відповідній галузі, вказує на те, що трактовка поведінки через чесні звичаї відповідає статті 10-bis Паризької конвенції з охорони промислової власності від 20 березня 1883 року, в останній редакції від 14 липня 1967 року, яку було підписано також і Україною [4].

Виникає запитання: «як антимонопольні органи та суди, в кожному конкретному випадку можуть визначити, що є звичаями порядних підприємців-комерсантів. Тому що неможливо скласти заздалегідь перелік таких дій, бо вони різняться в залежності від галузі та можуть змінюватися протягом часу. Такий «каталог» був би не тільки дуже об'ємним, але й повинен був би постійно доповнюватись» [5, с. 288].

Стосовно неможливості формування чесних звичаїв у конкурентних відносинах в Україні О. О. Бакалінська зазначає, що «особливість формування конкурентного законодавства України полягає в тому, що процес його розвитку розпочався, коли ще не склалися ринкові відносини, за умов майже повної відсутності конкуренції на ринку, а також панування державної монополії. На першому етапі розвитку конкурентного законодавства в основу його побудови була закладена американська модель антитрестівського законодавства («принцип заборони» та «принцип розумного підходу») [6, с. 6].

Принципи антимонопольно-конкурентного права забезпечують цілеспрямований вплив на конкуренцію та учасників ринкових відносин. Окремо можна виділити *загальні (загальноправові)* та *спеціальні* принципи регулювання конкуренції.

Загальні принципи регулювання антимонопольно-конкурентних відносин.

– *Принцип вільного вибору виду діяльності.* Положення Конституції України (ст. 42) щодо конкуренції ґрунтуються на визначенні та забезпеченні принципу свободи економічної діяльності. Право суб'єкта господарської діяльності розпочинати, здійснювати і припиняти діяльність в будь-якій, не забороненій законом сфері, включає право на свободу та захист від неправомірного впливу на свою діяльність як з боку інших суб'єктів господарювання, так і з боку держави та її органів, а також право будь-якого суб'єкта господарської діяльності на оскарження рішень і дій (бездіяльності) органів державної влади (місцевого самоврядування) та посадових осіб, якщо такі рішення і дії призводять до обмеження економічної конкуренції.

– *Принцип законності.* Відносини економічної конкуренції регулюються законами України. Проте ми не можемо стверджувати, що «виключно» і «лише» законами, оскільки в самих законах закріплена можливість

регулювання даних відносин «правилами та звичаями ділового обороту» (ст. 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»).

– *Принцип державного регулювання відносин.* Державне регулювання антимонопольно-конкурентних відносин здійснюється низкою державних органів: Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Міжвідомчою комісією з питань демонополізації економіки, центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Спеціальні принципи регулювання антимонопольно-конкурентних відносин.

– *Принцип захисту економічної конкуренції.* Згідно з цим принципом з переліку загальних заборон, що містяться в законодавстві про захист економічної конкуренції, існують певні винятки. Вони обумовлені принципом розумної ефективності. Наприклад, відповідно до положень Закону України «Про захист економічної конкуренції» вчинення антиконкурентних узгоджених дій заборонено, проте такі дії можуть бути дозволені, якщо їх учасники доведуть, що ці дії сприяють вдосконаленню виробництва, економічному розвитку.

– *Принцип недопущення зловживання монопольним становищем, обмеження конкуренції, недобросовісної конкуренції.* Конкуренція, яку підтримує і захищає держава, може створювати передумови для розвитку і функціонування монополій.

– *Принцип недопущення та відповідальності за недобросовісну конкуренцію.* У Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» наводиться визначення недобросовісної конкуренції як будь-яких дій у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям. У Законі уточнюється шляхом конкретного переліку, які саме ці дії, та передбачено господарсько-правові санкції за їх вчинення.

– *Принцип спеціального регулювання сфер природних монополій.* Природні монополії підлягають державному регулюванню, спрямованому на недопущення зловживань суб'єктами, які діють у сферах природних монополій. Законом України «Про природні монополії» врегульовано наявність та функціонування сфери природних монополій, забезпечується контроль за їх діяльністю.

– *Принцип контролю за монопольними утвореннями та концентрацією.* Цей принцип широко застосовується під час контролю виконання законодавства про захист економічної конкуренції при здійсненні суб'єктами господарювання концентрації узгоджених дій. Посвіднення попереднього і наступного контролю дає можливість охопити якомога більшу кількість об'єктів, що перевіряються і в той же час не обмежувати діяльність підприємців.

– *Принцип захисту вітчизняних товаровиробників від недобросовісної іноземної конкуренції.* Українські товарні ринки максимально відкриті для іноземних товаровиробників. Однак іноземна конкуренція не повинна завдавати шкоди економіці України. Тому для захисту вітчизняних товаровиробників держава застосовує спеціальні заходи захисту (наприклад, антидемпінгові заходи). Їх правовою основою є закони України, які регулюють і регламентують зовнішньоекономічну діяльність і захищають зовнішньоекономічні інтереси України.

3. *Нормативний договір.* Це згода двох чи декількох суб'єктів, що встановлюють права та обов'язки як загальні правила поведінки на майбутній (невизначений) час для невизначеного кола суб'єктів. У правових відносинах існують два види договорів: *договори-угоди* та *нормативні договори*. Правотворча роль договорів проявляється в галузі міжнародного права, тобто права, яке регулює взаємовідносини між незалежними одна від одної державами.

Міжнародні нормативні договори (угоди, конвенції, пакти). Вони містять норми міжнародного співтовариства, які поширюються на територію держави після відповідної ратифікації цих актів відповідними державними органами.

Міжурядові міжнародні угоди про співробітництво у галузі конкуренції:

– Паризька конвенція з охорони промислової власності від 20 березня 1883 р. (переглянута у Стокгольмі 14 липня 1967 р.).

Першим актом міжнародної співпраці України та Росії у сфері конкурентної політики став Договір між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в галузі конкуренції від 13 липня 2000 р.

– Договір між Кабінетом Міністрів України та Урядом Грузії про співробітництво в галузі конкурентної політики від 17. 07. 2002 р.

– Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Азербайджанської Республіки в галузі конкурентної політики від 28 серпня 2002 р.; Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Вірменської Республіки в галузі конкурентної політики від 11 травня 2004 р.

Угоди про міжвідомче співробітництво у галузі конкуренції:

– Угода про співробітництво між Державним відомством з питань конкуренції та захисту прав споживача Литовської Республіки та Антимонопольним комітетом України 18 лютого 1997 р.; Угода про співробітництво між Міністерством підприємництва та інвестицій Республіки Беларусь та Антимонопольним комітетом України 18 лютого 1997 р.; Угода про співробітництво між Антимонопольним комітетом України і Президентом Відомства з питань конкуренції та захисту прав споживачів Республіки Польща від 05 червня 1997 року.

– Меморандум про співробітництво в сфері захисту економічної конкуренції між Антимонопольним комітетом України та Антимонопольним відомством Австрійської Республіки від 22 жовтня 2009 року.

– Меморандум про співробітництво між Антимонопольним комітетом України та Радою з питань конкуренції Румунії від 18 листопада 2010 р. тощо.

Таким чином, джерела антимонопольно-конкурентного права можна розглядати як систему, яка відповідає існуючій національній правовій системі України (романо-германського або континентального права) та в якій джерела упорядковані за правозастосовчим пріоритетом.

Стосовно чесних звичаїв, звичаїв ділового обороту зазначимо, що звичаєм у загально-правовому розумінні є правило поведінки, що є ustalеним у певній сфері суспільних відносин. За формою звичай може бути усним або письмовим (зафіксованим) та не повинен суперечити нормативним актам національного законодавства. Вважаємо, що необхідно звичаї (чесні, ділові тощо), які мають місце в конкурентних відносинах, об'єктивізувати та закріпити в нормативних актах, але не як обов'язкову норму, а як рекомендовану поведінку.

Обмін досвідом між антимонопольними органами України та інших країн допомагає сформулювати нові джерела антимонопольно-конкурентного права України, що, на нашу думку, сприятиме недопущенню та припиненню протиправних дій у конкуренції, якщо, наприклад, такі дії виходять за межі юрисдикції національного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Общая теория государства и права*: академический курс в 2-х томах. – Том 2. – Теория права / отв. ред. проф. М. Н. Марченко. – М.: Зерцало, 1998. – 628 с.
2. *Тісунова В. М., Бондарчук А. В.* Господарське право: навчальний посібник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. – 584 с.
3. *Большой Российский энциклопедический словарь*. – М.: БРЭ, 2003. – С.1437.
4. *Парижская конвенция по охране промышленной собственности* от 20 марта 1883 г. Пересмотрена в Стокгольме 14 июля 1967 г. (с изменениями от 2 октября 1979 г.) ВОИС, Женева, 1990 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2001. – № 1. – 416 с.
5. *Андрощук Г. О., Шкляр С. В.* Конкурентне право: захист від недобросовісної конкуренції: науково-практичне видання / Г. О. Андрощук, С. В. Шкляр. – К.: Юстиніан, 2012. – 472 с.
6. *Бакалінська О. О.* Захист економічної конкуренції: організаційно-правові засади державного управління: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2003. – 20 с.
7. *Концепція Конкурентного процесуального кодексу України*. Схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2002 р. № 145-р // Офіційний вісник України. – 2002. – № 12. – Ст. 607.

The paper discusses and analyzes the sources of antimonopoly and competition law in Ukraine, produced their ordering.

В статтє рассматриваются и анализируются источники антимонопольно-конкурентного права Украины, проводится их систематизация.

ТИПОВИЙ ДОГОВІР В СИСТЕМІ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Кицик Я. Р.,

*аспірант, молодший науковий співробітник відділу правових проблем підприємництва
НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

Статтю присвячено питанню визначення місця типових договорів у систематичі господарських договорів. Розглянуто особливості використання типових договорів у господарському праві України.

Ключові слова: договір, господарський договір, типовий договір.

Незважаючи на те, що законодавче визначення поняття «господарський договір» наразі відсутнє, воно має широке використання як на практиці, так і в юридичній літературі. При цьому слід визнати, що господарський договір, по-перше, відіграє одну із провідних ролей в динаміці економічних відносин, зокрема, у сферах виробництва та розподілу, по-друге, є стійкою правовою формою, що вносить правопорядок в дані відносини. А отже, варто погодитись із твердженням В. В. Іванова, який зазначав, що вивчення договору потрібне не тому, що він став сьогодні більш необхідним, а тому, що він був необхідним практично скрізь та завжди [1, с. 7].

Дослідженнями різних питань договірного права в цілому та господарських договорів зокрема займалися такі вітчизняні правники: О. А. Беляневич, В. В. Луць, В. С. Мілаш, С. А. Подоляк, В. М. Черешнюк, В. С. Щербина та інші.

Незважаючи на ту обставину, що більше десяти років минуло з моменту набуття чинності Господарського кодексу України (далі – ГК України), в якому окрему главу присвячено питанням господарських договорів, це поняття до цього часу є дискусійним. Як слушно з цього приводу зазначає Г. В. Пронська, спірність поняття «господарський договір» обумовлена не лише труднощами в розумінні родового поняття – «договір», а й, власне, суперечками щодо змісту видового поняття господарського договору [2, с. 624].

З урахуванням наведеного, *метою* цього дослідження є дослідження наукових поглядів та тенденцій у формуванні такого самостійного поняття господарського права як типовий договір, зокрема, з огляду на його місце в систематичі господарських договорів.